

УДК 373.2.011.3-051:792

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256232>

ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

НАТАЛІЯ КОВАЛЕВСЬКА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1149-4109>

(Полтава)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО МОВЛЕННЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтовується ефективність мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами драматичної творчості. розкрита проблема підготовки майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами театрального мистецтва. Розглядаються змістовий та операційний компоненти реалізації цієї проблеми.

Ключові слова: мовленнєва соціалізація, професійно-мовленнєва підготовка, театральне мистецтво, модель соціально-мовленнєвої дії, майбутній вихователь, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Політичні, соціально-економічні зміни в устрої держави зумовлюють необхідність перебудови, оновлення та переосмислення в освітній галузі. Одним із протиріч сучасної освіти є той факт, що обсяг освітніх знань, умінь та навичок не гарантують успішної соціалізації людини.

Проблема мовленнєвої соціалізації підростаючого покоління набуває державного значення, про що свідчать Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти України, чинні програми дошкільної освіти. З огляду на це виникає необхідність удосконалення теоретичної і практичної професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

На сучасному етапі постало питання про пошук та використання форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування соціалізованої особистості, здатної до творчого вирішення соціально важливих завдань мовленнєвими засобами. У цьому аспекті важлива роль належить мистецтву, зокрема театральному мистецтву (ТМ), яке завдяки своїй художньо-синтетичній сутності та ігровій природі здійснює комплексний вплив на емоційно-вольову та інтелектуально-мовленнєву сфери особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд дослідників розглядають становлення особистості як процес соціалізації (Н. Дубинін, М. Дьомін), як єдність філо- і онтогенезу (Б. Ананьєв, І. Кон, Б. Паригін). Детально розкривають соціалізацію як процес зміни внутрішнього стану людини під впливом соціальних факторів вчені: Д. Белл, М. Вебер, Е. Дюркгейм, А. Маслоу. Педагогічні аспекти соціалізації розкрито в роботах М. Лукашевича, А. Мудрика, І. Кона, Н. Лавриченко, які встановили, що феномен соціалізації є перспективою становлення особистості.

Мовленнєва соціалізація є також одним із ключових аспектів соціалізації дитини. Мовленнєва соціалізація дошкільників у навчально-мовленнєвій діяльності вітчизняних закладів дошкільної освіти (ЗДО) розглядається в працях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій та інших.

У працях відомих філософів, соціологів та психологів (Ю.Б. Борєва, Л. Виготського, М. Казана, Л. Столовича) обґрунтовується соціалізуючий потенціал мистецтва. Вивчаючи функції театрального мистецтва у процесі розвитку особистості, І.Є.Зайцева визначила серед них провідну – функцію соціалізації особистості, формування її соціально-творчої активності.

Пошуку гармонії дитячого життя в мистецькому й соціальному середовищі присвятили свою педагогічну діяльність В. Верховинець, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, С. Шацький. Питанням використання театру в навчанні та вихованні дошкільників присвячені теоретико-методичні розробки і статті Л. Артемової, Р. Жуковської, Л. Макаренко, Д. Менджерницької та

ін. Але власне підготовка майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дошкільників засобами театрального мистецтва висвітлено недостатньо. Відомий лише навчальний курс А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах» для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти (2006 р.), де автори висвітлюють методику організації театральної-ігрової та театральної-мовленнєвої діяльності дошкільнят [2, с. 220-250].

Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективність професійної підготовки майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами театрального мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Театральному мистецтву властивий спонтанний мовленнєво-соціалізуючий вплив. В основі ТМ лежить драматургічна дія та ігрова діяльність, які створюють умови комплексного впливу на особистість дитини, її соціально-мовленнєву підготовку. Своєрідною мистецько-соціалізуючою формою використання ТМ є дитяча драматична творчість або драматизація, яка має бути предметом особливого професійного зацікавлення майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Опанування змістом, видами драматичної творчості й уміннями їх використовувати в навчально-мовленнєвому процесі ЗДО стане важливим підґрунтям професійної підготовки студентів до здійснення мовленнєвої соціалізації дошкільників.

Під мовленнєвою соціалізацією ми розуміємо процес набуття індивідом суспільно-історичного досвіду (соціальних знань, цінностей, навичок і соціальної сенситивності), оволодіння суспільними способами дій, що опосередковано мовними знаками та процесом мовленнєвого розвитку індивіда, а результатом мовленнєвої соціалізації виступають базисні характеристики мовної особистості.

А. Богуш визначає професійно-мовленнєву готовність до навчання дітей рідної мови як систему сформованих професійно-мовленнєвих знань, умінь і навичок та комплекс особливих індивідуально-психологічних властивостей особистості [1, с. 20-21]. Професійно-мовленнєва готовність формується в процесі вивчення навчальної дисципліни «Дошкільна лінгводидактика».

Професійно-мовленнєва підготовка майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами театрального мистецтва передбачає систему цілеспрямованих, планомірних освітніх заходів із формування знань, умінь та навичок організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільному закладі засобами драматичної творчості.

Мовленнєво-соціалізуючий потенціал мистецтва розкривається в таких положеннях. Мистецтво може виступати засобом соціального пізнання – ознайомлення з соціально-мовними нормами, законами, ролями тощо. Важливу роль воно може відігравати в оволодінні певними навичками соціально-мовленнєвої діяльності. Залучення до мистецької діяльності дає можливість інтерналізувати певні соціально-мовленнєві норми, позиції і ролі. Це в свою чергу може сприяти виробленню ціннісних орієнтацій, установок, системи мовних знаків, характерних для тої соціальної групи, до якої належить людина. Різні види мистецтва допомагають включати її в активну творчу практику, сприяють її самореалізації.

Аналіз творів педагогів-письменників, філософів, науковців в області соціальної педагогіки привели до думки про існування в художньому творі “моделі соціальної дії”, доступної для сприйняття, розуміння дошкільником та його соціально-мовленнєвого пізнання. У нашому розумінні, модель соціально-мовленнєвої дії – це тип, варіант соціальної взаємодії з використання системи мовних знаків. Вона може мати як позитивний, так і негативний характер, оскільки суспільне життя має багато прикладів зовсім протилежних вчинків людей, їх наслідків, з якими ми знайомимось і з якими вчимося жити, використовувати лексику різного семантико-граматичного забарвлення.

Мистецтво виступає балансом між вимогами життя та психологічними, фізіологічними та соціально-мовленнєвими можливостями людини. Успішна мовленнєва соціалізація засобами мистецтва сприяє розширенню діапазону життєвих можливостей дітей. Вона передбачає оволодіння більш широким спектром соціальних репертуарів, оскільки здатне виступати засобом інтерналізації певних норм, позицій і ролей. Театральне мистецтво здатне розвивати здібність дитини до ідентифікації, здатність розрізняти і розпізнавати емоції і почуття іншого, зіставляти їх з еталонами нормативної соціально-мовленнєвої поведінки, бути хорошим актором соціальної драматургії. Згідно теорії соціальної драматургії, люди – актори, які щоденно розігрують різноманітні соціально-побутові сцени.

Залучення до мистецтва (особливо театрального) є практикумом, тренажем перед самостійним виходом на життєву сцену. Засоби соціальної драматургії споріднені з засобами театрального мистецтва. Завдяки виробленню типової поведінки у людей певного соціуму світ сприймається його членами добре знаним, з'являється почуття комфорту та захищеності.

Причиною вибору театрального мистецтва для мовленнєвої соціалізації послугувала його ігрова природа, яка приваблює дітей і є дієвим фактором у соціальному становленні. Важливо звернути увагу на двоплановість гри, що присутня і в драматичному мистецтві. Перш за все, дитина, що грає, задіяна у реальності, а це вимагає від неї виконання дій, вирішення конкретних, нестандартних задач, пов'язаних із цим процесом. У той же час, ряд моментів у цій діяльності носять умовний характер, оскільки стосуються виконання рольової поведінки персонажа художнього твору, що дозволяє дитині відволікатися від реального життя і позбавляє її відповідальності за вчинки героя в різноманітних обставинах. Це знімає напругу і дає можливість вільно висловлюватися, проявляти і розвивати уяву, варіативність мислення, що є важливим у процесі соціально-мовленнєвого навчання, до якого належить спектр знань, умінь і навичок. Дитяча драматична творчість (драматизація) була предметом ґрунтовного психологічного дослідження Л. Виготського. У подальшому драматична творчість та її соціалізуюча функція вивчалися С. Шацьким, В. Верховинцем, В. Сухомлинським, М. Лещенко. Дитяча драматична творчість – це особливий вид театрального мистецтва [3, с. 8], який не оцінюється за критеріями театрального мистецтва. Мовленнєва соціалізація дошкільників засобами ТМ – це навчання дітей використовувати у проблемних соціально-мовленнєвих ситуаціях елементи ТМ, щоб комфортно себе почувати, впевнено і адекватно діяти, вільно висловлюватися. Такий підхід навчає майбутніх педагогів у будь-якій педагогічній ситуації використовувати елементи театрального мистецтва, щоб також упевнено і адекватно діяти, здійснюючи мовленнєву соціалізацію дошкільників, і при цьому дає можливість не робити з театрального мистецтва та його елементів панацею.

Характеризуючи відображення мистецько-соціалізуючого підходу в змістовому та операційному компонентах професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, необхідно відмітити низький рівень уваги до методики мовленнєвої соціалізації молодшого школяра засобами ТМ. Мистецько-соціалізуюча діяльність як інтеграція соціально-мовленнєвих та мистецьких знань, умінь та навичок має увійти в систему підготовки фахівців дошкільної освіти як більш глибоке осмислення проблеми існування дитини в соціумі та здійснення гармонійного соціально-мовленнєвого впливу на неї. У зв'язку з цим до ряду навчальних курсів необхідно ввести додаткову інформацію, спрямовану на формування необхідних умінь і навичок використання ТМ з метою мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку.

Розглянемо шляхи удосконалення змістового та операційно-діяльнісного компонентів підготовки майбутніх вихователів до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами ТМ.

Змістовий компонент впливає зі змісту освіти і конкретизується в переліку загальних та спеціальних компетентностей, які необхідні для здійснення мовленнєвої соціалізації дошкільника засобами ТМ, а саме: це володіння системою знань про зміст процесу соціалізації дошкільника, про види драматичної діяльності, про послідовність соціалізації дошкільника засобами театрального мистецтва та практичних умінь діагностувати наявність суперечностей між процесом мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку та їх особистісними потребами; виступати у різних статусно-рольових позиціях; ототожнювати себе та інших з долею та характером, мовленнєвою експресією персонажу літературного твору; розуміти і прогнозувати поведінку дітей; виконувати елементарні режисерські та акторські дії (імпровізувати; володіти голосом, мімікою, жестами; адаптувати текст до виконання його перед аудиторією та ін.); підбирати твір із мовленнєво-соціалізуючим потенціалом; планувати (моделювати) мовленнєво-соціалізуючий процес засобами театрального мистецтва; реалізовувати творчий задум; володіти організаторсько-сугестивними вміннями (вміння захопити сюжетом твору, формою роботи, привнести позитивно-емоційний настрій та реалізувати план мовленнєвої соціалізації засобами театрального мистецтва); аналізувати отримані результати.

Професійна підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до мовленнєвої соціалізації у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка передбачає введення додаткової інформації до нормативних навчальних дисциплін «Дошкільна лінгводидактика» (освітній рівень – бакалавр), вибіркокових дисциплін – «Теорія та методика організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників» (бакалавр або магістр), «Партнерська педагогіка» (бакалавр), «Інноваційні технології в дошкільній освіті» (магістр), «Теоретичні

та методичні основи викладання у ВНЗ дисциплін з художньо-естетичного розвитку дошкільника» (магістр). Оптимальною умовою реалізації професійної підготовки до мовленнєвої соціалізації дошкільників засобами ТМ є впровадження вибіркової навчальної дисципліни «Мовленнєва соціалізація молодшого школяра засобами театрального мистецтва». Цей курс передбачав би лекційні, семінарські, практичні і лабораторні заняття, які б поєднували соціально-педагогічні, лінгводидактичні та комунікативно-мовленнєві знання з мистецько-соціалізуючими вміннями. Вибіркова дисципліна мала б носити практико-орієнтований характер.

Шляхами реалізації завдань професійної підготовки було обрано різноманітні форми і методи, переважно інтерактивні: лекційні, практичні заняття, виконання самостійної роботи; проблемно-пошукове викладання теоретичного матеріалу, круглий стіл, диспут з елементами «мозкової атаки», аналіз та обговорення педагогічних досліджень, кінострічок та мультфільмів, творів художньої літератури, мистецько-соціалізуючий тренінг, ділові педагогічні ігри з подальшим обговоренням ефективності обраних методів, прийомів навчання, самостійне розв'язання педагогічних завдань з подальшим оцінюванням виконаної роботи.

Висновки. Отже, удосконалення професійної навчально-мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів та формування у них готовності до мовленнєвої соціалізації дітей дошкільного віку засобами драматичної творчості може стати важливим компонентом реалізації освітньої програми бакалавра і магістра дошкільної освіти. Він спрямований на навчання студентів адекватно й об'єктивно сприймати соціально-мовленнєву інформацію, діагностувати наявність суперечностей між процесом мовленнєвої соціалізації дошкільників та їх особистісними потребами; набуття ними здатності до зміни статусно-рольової позиції, обрання адекватних мовних знаків; розвиток соціальної уяви, соціального інтелекту та емпатійних здібностей; набуття установок на здійснення мовленнєвої соціалізації засобами ТМ, оволодіння елементами сценічної грамотності, конструктивно-організаторськими вміннями, що націлені на здійснення мовленнєвої соціалізації засобами ТМ у конкретних соціально-педагогічних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш ; За ред. Богуш А.М. – Вид. 2-ге, доповнене. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 704 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
3. Зімакова Л.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2004. – 20 с.

REFERENCES

1. Bohush A.M. Doshkilna lnhvodydaktyka: Teoriia i metodyka navchannia ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh: pidruchnyk / A.M. Bohush, N.V. Havrysh ; Za red. Bohush A.M. – Vyd. 2-he, dopovnene. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», 2015. – 704 s.
2. Bohush A. Metodyka orhanizatsii khudozhno-movlennievoi diialnosti ditei u doshkilnykh navchalnykh zakladakh. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv fakultetiv doshkilnoi osvity / A. Bohush, N. Havrysh, T. Kotyk. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», 2006. – 304 s.
3. Zimakova L.V. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do sotsializatsii uchniv zasobamy teatralnoho mystetstva: Avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. – K., 2004. – 20 s.

LILIIA ZIMAKOVA

KOVALEVSKA NATALA

FUTURE KINDERGARTENERS TRAINING TO SPEECH SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF THEATRICAL ART

Speech-socializing function of art has been substantiated in the article. Speech-socializing potential of art has been disclosed in the following statements. Art can act as a means of social cognition – familiarization with socio-linguistic norms, laws, roles, etc. It plays an important role in the process of mastering certain skills of social-speech activity. Involvement in artistic activity makes it possible to

internalize certain social-speech norms, positions and roles. It, in turn, can contribute to the development of value orientations, installations, systems of language signs characteristic of the social group to which a person belongs. Different types of art help to integrate a person into active creative practice, promote his/her self-realization. Theatrical art is characterized by spontaneous speech-socializing influence. The basis of theatrical art is drama, game and speech activity, which create conditions for a comprehensive influence on a child's personality, his/her social and linguistic development. A special kind of theatrical art is children's dram creativity.

We consider speech socialization as a process of acquiring individual social and historical experience (social knowledge, values, skills and social sensitiveness), mastering social ways of action indirectly by linguistic signs and the process of speech development of an individual, and the basic language characteristics of the linguistic person are the result of speech socialization. Speech socialization of preschool children by means of theatrical art is the process of teaching children to use elements of theatrical art in problematic social and speech situations to feel comfortable and confidently and adequately act and speak.

The authors suggest improving the content and operational components of future kindergarteners training. The content component comes from the content of education and is specified in the list of general and special competencies and complements the vocational kindergarteners training by means of artistic-socializing content. It is necessary for vocational training to include a practical work on mastering the children's drama creativity, debates, watching and the analysis of films on social and pedagogical subjects, the analysis of children's works of art on the subject of socialization, modelling and business games.

Key words: *speech socialization, vocational-speech training, theatrical art, model of social-speech activity, future kindergarteners, preschool children.*

Одержано 22.01.2018р.